

O'YIN FAOLIYATI YORDAMIDA O'QUVCHILARNING AQLIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK USULLARI

Umaraliyeva Rayhona Saydalizoda

Farg'ona viloyati So'x tumani

18-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: O'yin faoliyatida bolalar o'zlariga ishonch, jasorat, chidamlilik kabi shaxsiy fazilatlarni rivojlantiradilar. Ular mustaqil qaror qabul qilishni va o'z harakatlari uchun mas'uliyatni his etishni o'rganadilar.

Kalit so'zlar: o'yin, faoliyat, iqtidor, qobiliyat, tafakkur, ijobiylik, fantaziya

KIRISH

O'yin faoliyatining bola shaxsining shakllanishi va rivojlanishidagi o'rni O'yin faoliyati – bolalar shaxsiyatining shakllanishi va rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Bolalar uchun o'yin nafaqat vaqtni chog' o'tkazish vositasi, balki ularning ijtimoiy ko'nikmalari, hissiy olami va shaxsiy fazilatlarni shakllantiruvchi jarayon hamdir. O'yin orqali ijtimoiy ko'nikmalarni o'rganish o'yin faoliyatida bola boshqalar bilan muloqot qilish, jamoada ishlash va o'zini ifoda etish ko'nikmalarini o'zlashtiradi. Bu esa ularning shaxs sifatida jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zamin yaratadi. Ijodiy tafakkur va qobiliyatlarni rivojlantiradi. O'yin davomida bolalar fantaziyasini ishga solib, turli qiyinchiliklarni hal qilishga harakat qilishadi. Bu esa ularning ijodiy tafakkuri va aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Shaxsiy fazilatlarni shakllantiradi.

O'yin faoliyatida bolalar o'zlariga ishonch, jasorat, chidamlilik kabi shaxsiy fazilatlarni rivojlantiradilar. Ular mustaqil qaror qabul qilishni va o'z harakatlari uchun mas'uliyatni his etishni o'rganadilar. Jismoniy rivojlanishga ta'siri ko'plab o'yinlar jismoniy faollikni talab qiladi, bu esa bolaning umumiy salomatligi va motorika qobiliyatlarini rivojlantiradi. Hissiy rivojlanishga ta'siri O'yin faoliyati bolalarning turli his-tuyg'ularni boshdan kechirishiga imkon beradi, bu orqali ular o'z hissiy holatlarini boshqarishni o'rganadilar. Shu tariqa, bola stress va qiyinchiliklarga qarshi turish qobiliyatini shakllantiradi. Umuman olganda, o'yin faoliyati bola shaxsining har tomonlama rivojlanishi uchun zaruriy jarayon bo'lib, ularning kelgusidagi muvaffaqiyatli hayotiga asos yaratadi.

O'yin qadim zamonlardan beri pedagog, psixolog, faylasuf, etnograf, san'atshunos olimlar diqqatini o'ziga tortib kelgan bo'lib, jamiyat hayotida mehnatdan keyin turadi va uning mazmunini belgilaydi. Ibtidoiy jamoa qabilalari o'z o'yinlarida ovchilik, urush, dexqonchilik ishlarini aks ettirganlar. Masalan, o'sha davrdagi ba'zi

qabilalarning sholi sepish jarayoni o'yinlar bilan juda katta tantana qilib amalga oshiriladi. YA.A.Komenskiy, K.D.Ushinskiy, A.S.Makarenko, P.F.Lestgaflarning g'oyalari hozirgi zamon bolalar o'yinlari nazariyasi uchun ham ahamiyatlidir. «Bolalar o'yini ko'p asrlik tarixga ega deb yozgan edi K.D.Ushinskiy, - insonning o'zi tomonidan ishlab chiqilgan qudratli tarbiyaviy vosita va shuning uchun ham unda inson tabiatining haqiqiy ehtiyoji ifodalangan». Yan Amos Komenskiy o'yinni bola faoliyatining, uning tabiati va mayllariga to'g'ri keladigan zarur shakli deb hisoblardi. Uning fikricha o'yin – bolaning barcha qobiliyat ko'rinishlari rivojlanadigan jiddiy aqliy faoliyatdir, o'yinda borliq, dunyo haqidagi tasavvurlar doirasi kengayadi va boyidi, nutq rivojlanadi. Bola o'yin davomida tengqurlari bilan do'stlashadi. YA.A.Komenskiy o'yinga quvnoq bolalik va bolani uyg'un rivojlanish sharti sifatida qarar ekan, kattalarga bolalar o'yinlariga e'tiborli munosabatda bo'lishni, ularga 47 oqilona rahbarlik qilishni maslahat bergan edi. Tarbiyachilar bolalar o'yiniga rahbarlik qilishda quyidagilarga rioya qilishi lozim.

1. O'yin bilan mehnat o'rtasida to'g'ri munosabat o'rnatish
2. O'yinda bolalarning bo'lajak mehnat axliga xos bo'lgan jismoniy va ruhiy sifatlarini tarbiyalash.

Shu tariqa o'yin tarixiy taraqqiyot jarayonida mehnat faoliyati natijasida paydo bo'lgan ijtimoiy faoliyatdir; o'yin doimo haqiqiy hayotni aks ettiradi. Demak, ijtimoiy hayot o'zgarishi bilan uning mazmuni ham o'zgaradi; o'yin ma'lum maqsadga yo'naltirilgan ongli faoliyat bo'lib, uning mehnat bilan ko'p umumiyliigi bor va yoshlarni mehnatga tayyorlashga hizmat qiladi. O'yin faoliyati asosida boladagi o'quv faoliyati rivojlanadi, bola qanchalik yaxshi o'ynasa, u maktabda shunchalik yaxshi o'qiydi. Ilk yoshli bolalar o'yin faoliyatining birinchi bosqichi tanishtiruvchi o'yin bo'lib, u narsa-buyum-o'yin faoliyatidir. Uning mazmuni qo'l ishidagi murakkab va nozik harakatlardir. Keyingi bosqich aks ettirish o'yini hisoblanadi. Shunday qilib MTMning pedagogik jarayonda o'yinning tutgan o'rnini juda katta bo'lib, o'yindan maktabgacha yoshidagi bolalarni tarbiyalash va ularga ta'lim berishda keng foydalaniladi.

- o'yin bolalarning mustaqil faoliyati bo'lib, unda bolaning ruhiyati namoyon bo'ladi;

- o'yin maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar hayotini tashqil etish shaklidir;
- o'yin bolalarni har tomonlama tarbiyalash vositalaridan biridir;
- o'yin bolalarga ta'lim va tarbiya berishning metod va usulidir;

O'yin bolalarni o'quv faoliyatiga tayyorlash vositasidir. Bolalarga ta'lim-tarbiya berish maqsadida kattalarning o'yinni tanlay bilishi, unga to'g'ri rahbarlik qilish

O'yin bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash vositasidir. Psixologlar o'yinni maktabgacha yosh davrida etakchi faoliyat deb hisoblaydilar. O'yin tufayli bolaning yuqori rivojlanish bosqichiga o'tishini ta'minlovchi sifatlar shakllanadi, uni ruhiyatida

sezilarli o'zgarishlar yuz beradi. O'yinda bola shaxsining hamma tomoni bir-biriga o'zaro ta'sir etgan holda shakllanadi. O'ynayotgan bolani kuzatayotib uning qiziqishlarini, tevarak-atrof to'g'risidagi tasavvurini, kattalarga va o'rtoqlariga bo'lgan munosabatini bilib olish mumkin.

Shaxsdagi biron sifatni tarbiyalash uchun uning boshqa tomonlarini ham rivojlantirish kerak. Masalan, 48 bolaning o'yiniga qiziqishini, tashqilotchilik qobiliyatini rivojlantirish uchun mazmun jihatidan boy o'yinlar yaratilishi kerak. Bolalarning ijodiy o'yinlarini rivojlantirish uchun esa o'z navbatida yaxshi tashqil etilgan bolalar jamoasi zarur bo'ladi. O'yin bolalarni jismoniy tomondan tarbiyalash sistemasida, MTMning ta'lim-tarbiya ishida, axloqiy, mehnat va estetik tomonlarni tarbiyalashda katta o'rin tutadi. O'yinda bola organizmiga xos bo'lgan talab va ehtiyojlar qoniqtiriladi, hayotiy faollik ortadi, bardamlik, tetiklik, quvnoqlik tarbiyalanadi. SHuning uchun ham bolalarni jismoniy tarbiyalash sistemasida o'yin munosib o'rin egallaydi. O'yin ta'lim va mashg'ulotlar bilan, kundalik hayotdagi kuzatishlar bilan uzviy bog'liq bo'lib juda katta ta'limtarbiyaviy ahamiyatga ega. Ijodiy o'yinlarda muhim bilim egallash jarayoni yuzaga keladi, bu bolaning aqliy kuchini ishga soladi, tafakkurini, hayolini, diqqatini, xotirani faollashtirishni talab qiladi, bola masalalarni mustaqil hal qilishga o'rganadi, o'ylagan narsasini amalga oshirish uchun yaxshiroq va osonroq usul o'ylab topadi, o'z bilimlaridan foydalanish va uni so'z bilan ifodalashga o'rganadi.

Boshlang'ich maktab o'quvchilarining intellektual qobiliyatlarining rivojlanishi yuqori darajadagi aqliy operatsiyalarga asoslangan. Yuqorida aytib o'tilganidek, boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning intellektual rivojlanishi muammosini hal qilish muhimligiga e'tibor qaratiladi, chunki aynan shu davrda intellekt ayniqsa jadal rivojlanadi. Kichik maktab o'quvchilarining intellektual qobiliyatlarining rivojlanishi ko'p jihatdan nafaqat o'quv va kognitiv faoliyatning, balki talabalarning keyingi hayotining ham muvaffaqiyatini ta'minlaydi. O'qituvchilarning ko'plab kuzatuvlari, psixologlarning tadqiqotlari ishonchli tarzda shuni ko'rsatadiki, maktabning boshlang'ich sinflarida aqliy faoliyat usullarini o'zlashtirmagan bola, odatda, muvaffaqiyatsizlar toifasiga kiradi. Bittasi muhim yo'nalishlar bu muammoni hal qilishda boshlang'ich sinflarda barqaror shakllanishi bilan bog'liq bolalarning intellektual to'liq rivojlanishini ta'minlaydigan shart -sharoitlar yaratishdir kognitiv qiziqishlar, muammolarni hal qilish yo'llarini izlashda aqliy faoliyat qobiliyatlari va ko'nikmalari, ongning fazilatlarini, ijodiy tashabbuskorlik va mustaqillik. Bu muammoning echimi asosan aql hodisasining mohiyati va uning rivojlanish xususiyatlarini tushunish bilan belgilanadi bolalik.

XULOSA

Aql muammosi, shunga qaramay katta raqam ustida ishlash bu masala jahon va milliy tarixda psixologik tadqiqotlar eng ziddiyatli bo'lib qolmoqda. Hozirgacha

aqlning aniq ta'rifi yo'q edi. U intellektga bo'lgan nuqtai nazarga, uni tavsiflovchi xususiyatlarga va oxir -oqibat, tadqiqotchi tomonidan intellektni hisobga olish uchun tanlangan uslubiy yondashuvga qarab talqin qilinadi. Rivojlanishning asosiy stimuli sifatida ta'limning etakchi roli ko'plab rus psixologlarining (B.G. Ananiev, L. S. Vygotskiy, L. V. Zankov, 3. I. Kalmikova, N. A. Menchinskaya, S. L. Rubinshteyn, A. A. Leontiev, DB Elkonin, V. V. Davydov) asarlarida tasdiqlangan. va boshqalar) L. S. Vigotskiy o'qitishni aqlning allaqachon shakllangan tuzilmalariga emas, balki yangi paydo bo'layotganlarga yo'naltirishni, ta'lim mazmunini bolalar tafakkurining mavjud xususiyatlariga "moslashtirmaslikni", aksincha, bunday mazmunni kiritishni taklif qiladi. bu yangi, yuqori fikrlash shakllarini talab qiladi. "O'rganish rivojlanishga olib keladi" - bu tezis L.S. Vigotskiy bizning davrimizda alohida ahamiyat kasb etdi o'qitish amaliyoti.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. 2006-yil. 3.Sodiqova Sh. A. Maktabgacha pedagogika. Tafakkur sarchashmalari.
2. T. 2013 4.N.M. Qayumova. Maktabgacha pedagogika. TDPU nashriyoti
3. O. Turayeva. Bola aziz odobi undan aziz. T. O'qituvchi 2007
4. Qizi, I. M. I. (2021). Mohlaroyim nodira's skill in using a satellite. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1048-1052.
5. Imomalieva, M. I. (2021, April). THE EVOLUTION OF METAPHORICAL MEANING. In *E-Conference Globe* (pp. 25-26).
6. Otto, M., & Thornton, J. (2023). MAKTABGACHA INKLYUZIV
7. TA'LIM SHAROITIDA BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH
8. TEXNOLOGIYALARI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 408-411.
9. Imomaliyeva, M. (2024). NODIRA MELODIES OF NAVOI. *QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 10, 121-123.